

NŐI LAPOK A 18–19. SZÁZAD EURÓPÁJÁBAN

A sajtó történetében külön helyet foglalnak el azok az újságok és magazinok, melyek a nők számára íródtak az elmúlt évszázadokban. A legelső női lapok a 17. század végén jelentek meg. Ilyen volt például a Francisca de Aculodi által szerkesztett, San Sebastiánban 1687–89 között kéthetente megjelent újság, a Noticias Principales y Verdaderas (Legfontosabb és Igaz Hírek), vagy az angliai Ladies Mercury (Hölgyek Hírmondója) 1693-ban.

E korai kezdeményezések folytatásaként a 18. század közepétől indult meg szélesebb körben olyan lapok kiadása, melyeket szerkesztőik női olvasóközönségnek szántak. E tény azzal magyarázható, hogy a felvilágosodás századában egyre nagyobb teret szenteltek Európa-szerte a lányok oktatásának-nevelésének. A mind jelentősebb számú olvasni tudó hölgy (akik a 18. század közepén a nyugat-európai női lakosság kb. 20–25%-át tették ki) alkotta a legelső női magazinok olvasótáborát. 1750 körül az angol nőknek kb. 40%-a, a francia nőknek pedig kb. 27%-a tudta aláírni a nevét. Ebből ugyan csak nagyon óvatos becsléseket lehet levonni az írni-olvasni tudó nők arányát tekintve, más kiindulópontunk azonban alig van. A városlakók és a protestánsok között úgy a nők, mint a férfiak többen tudtak írni-olvasni, de a katolikusok között is elegendő számú írni-olvasni tudó nő akadt ahhoz, hogy saját újságjaik és olvasmányaik legyenek.

Ekkoriban még – legalábbis mai fogalmaink szerint – nagyon kis példányszámban jelentek meg a lapok. Gottsched Die Vernünftigen Tadlerinnen (Értelmes Kritikus Nők) című lapja, melynek első száma 1725-ben Lipcsében jelent meg, hetente 2000 példányban került eladására. 1763-ban Cadizban Beatriz de Cienfuegos még ennél is kisebb példányszámmal jelentette meg hetilapját, a La Pensadora gaditana-t (A Cadizi Gondolkodó Nő).

A lapok ez idő tájt nem voltak túlságosan vastagok, Angliában például Elisabeth Haywood lapja, a Female Spectator (Női Szemlélő) igen jelentősnek számított a maga 50–70 oldalával, melyeken esszéket és románcokat olvashattak havonta, 1744–46 között a hölgyek. 1771-ben jelent meg egybekötve e lap összes száma, és 7 kiadást ért így meg. (Jellemző volt ez a jelenség Európa-szerte, hogy a lapokat évkönyv- vagy kalendáriumszerűen, egybekötve árulták.)

A 18. század végétől kezdve megfigyelhető, hogy egyre több női lapot szerkesztettek nők (pl.: 1764-től a francia Journal des Dames [Hölgyek Lapja] címűt, mely 1759–78 között jelent meg). Egyre inkább hozzáférhetőkké váltak bizonyos lapok a munkásnők számára is, természetesen ők nem csak irodalmi műveket és köteteket szerettek volna viszontlátni a lapokban. A 18–19. század fordulójától kezdve a női lapok tartalma egyébként is kezdett átalakulni és olyanná válni, mint amilyen gyakran napjainkban is. Helyet kaptak a magazinokban a divatképek, a receptek, a háztartási munkát megkönnyítő ötletek és a gyermeknevelési tanácsok. Belekerültek ezekbe a lapokba a napi, heti, havi főbb társasági és politikai eseményekről szóló rövid híradások is, valamint színikritikák és a tudomány legfrissebb eredményeinek olvasmányos összefoglalása.

A 19. század női lapkiadásának alakulását több tényező is befolyásolta. Az egyik az, hogy nőtt az emberek szabadideje, így több időt tudtak szentelni az olvasásnak is, ez pedig elősegítette a női magazinok szaporodását. Másfelől, a századelőtől kezdve egy-egy női lap alapítása gyakran egy női társaság létrejöttével párhuzamosan történt. Azokban az országokban, ahol a század közepétől felerősödtek az emancipációs mozgalmak, egyes csoportok, egyletek a nők oktatásáért, egyenjogúságáért fellépő – olykor nagyon radikális hangú – újságokat jelentettek meg (pl. az USA-ban, Angliában vagy Franciaországban). Az angol szabadgondolkodók és a francia saint-simonisták gyakoroltak különösen nagy hatást az első „nőmozgalmi” lapok íróira. Az angol Elisabeth Sharples például Isis (Ízisz) című lapjában nyíltan megkérdőjelezte az egyház és az állam jogát az uralkodásra.

1832-ben a francia saint-simonisták kiadták a La Femme libre (A Szabad Nő) című lapot, azután pedig a La Femme nouvelle (Az Új Nő) és a La Tribune des Femmes (Nők Emelvénye) címűeket. E lapok nagy visszhangot keltek, az ország valamennyi részéből érkeztek különféle adományok és üdvözetek. Ezekben az újságokban is, miként a korszak több más lapjában, szó esett a főbb gazdasági, politikai kérdésekről, és olyan problémákról, melyek az évtized asszonyait biztosan érdekelték: a nők munkába állásáról és a szabad szerelemről.

Spanyolországban a századelőn szintén több női újságot adtak ki: 1822-ben jelent meg, és mindössze 6 hónapra át létezett az El Periódico de las Damas (Hölgyek Lapja), mely a hasonló című angol Ladies' Journal

mintájára készült, s amelyet Madridban és még 17 tartományban terjesztettek. Az 1830-as évektől kezdve spanyol földön gyakran lírai, romantikus címmel ellátott női magazinok láttak napvilágot. A *La Mariposa* (Pillangó) 1839–40 és 1866–67 között került kiadásra, a *Correo de las Damas* (Hölgyek Futára) 1833-ban, az *El Defensor del Bello Sexo* (A Szép Nem Védelmezője) 1845–46-ban, a *La Elegancia* (Elegancia) és a *Gaceta de las Mujeres* (Nők Lapja) 1846–47-ben, a *La Ilusión* (Illúzió) pedig 1846–50 között. E lapokról és további társaikról – Morell gyűjtése alapján – elmondható, hogy rövid életűek voltak, újra meg újra megszűntek, egymásba olvadtak, vagy más címmel éltek tovább.

Az újságok a múlt század közepén leginkább férfiak tollából származó írásokat közöltek, s noha a szerkesztők vagy tulajdonosok között akadtak nők, az újságírás elsősorban férfi szakmának számított. A cikkek leggyakrabban a divatról szóltak, „kiegészítve” irodalmi alkotásokkal, de emellett állandó téma volt sok lapban a nők erkölcsének megőrzése, a jótékonykodás, a nevelés. Több lapról is elmondható, hogy illusztrációkkal látták el őket, és – amennyiben hetilapok voltak – hétvégén jelentek meg.

Valamennyi ország esetében megállapítható – így Magyarország vonatkozásában is –, hogy egyes városokban rendre megpróbálkoztak külön, helyi lap életre hívásával, melyben a város társasági életének eseményeiről is tudósítottak.

Az 1848-as forradalmi események több országban arra ösztönözték a hölgyeket, hogy külön lapokat alapítsanak, melyek hasábjain kifejezhetik saját követeléseiket. Franciaországban ekkor jött létre a *La Voix des Femmes* (Nők Hangja) és a *L'Opinion des Femmes* (Nők Véleménye), Lipcsében pedig ekkor született meg Louise Otto Frauenzeitung (Nők Lapja) című újságja. Több lapot üldözött a rendőrség bátor hangja, a nők jogainak határozott követelése miatt.

A forradalmak leverése után a női mozgalmak – és így a női lapkiadás – terén bizonyos hanyatlás volt érezhető Európában. A politikai tárgyú lapok kis időre háttérbe szorultak, inkább az irodalom és a divat újdonságai szerepeltek a nőknek szóló újságokban. A történészek kutatásai szerint az 1860-as évek hoztak újabb fordulatot. Marie Goegg-Pouchoulin Genfben 10 éven át szerkesztett egy lapot *La Solidarité* (Szolidaritás) címmel, mely a nőmozgalmi aktivisták első nemzetközi újságja volt. Itáliában 1868-ban Anna Maria Mozconi a *La Donna* (A nő) című kozmopolita lapot jelentette meg. 1869-ben francia földön Léon Richter lépett színpadra a *Le Droit des Femmes* (A Nők Joga) című újsággal, Angliában pedig a *Ladies' National Association* adta ki a *The Shield*-et (Pártfogó), melynek hasábjain többek között kampányt kezdtek a prostitúció törvényesítése ellen.

Az 1880-as évekre, amikor is a sajtótermékek száma jelentős mértékben megemelkedett, sokszorosára nőtt mind a lapok, mind pedig az eladott példányok száma, a sajtó valódi tömegsajtóvá vált. A városokban mindenütt megjelentek az újságosbódék, és valamennyi társadalmi réteg tagjai megtalálhatták a nekik tetsző lapokat. Jóllehet, az általános és kötelező népoktatás mindenütt bevezetésre került, s ezzel nagymértékben nőtt az írni-olvasni tudók száma, egy ideig még a műveltebb és tehetősebb családok (nő)tagjai alkották a lapok olvasóközönségének nagyobb részét. A lapkiadást általában gazdasági vállalkozásként fogták fel, az újságok próbálták egymást túlllicitálni érdekes hírek, kuriózumok, levelezési rovatok, illusztrációk és vonzó reklámok tekintetében.

Ha rövid kitékintést teszünk az amerikai lapkiadás történetére, akkor tapasztalhatjuk, hogy a múlt század végére európai fogalmak szerint szinte elképesztő mennyiségű sajtóterméket – köztük igen nagy számban női magazinokat – adtak ki az USA egyes államaiban. Ez nem csupán a terület és népesség nagysága miatt volt így, de árulkodik ez az adat a nőkérdés, az emancipáció előtérbe kerüléséről is; arról, hogy a nők társadalom fontos tagjai voltak, és arról, hogy potenciális vásárlóerőt jelentettek az áruházak, boltok számára, ami egyáltalán nem volt utolsó szempont a magazinok kiadásánál. Számos lap például kifejezetten termékei reklámozását helyezte a középpontba. A *Harper's Bazar* (Harper Bazár), a *Frank Leslie's Ladies' Journal* (Frank Leslie-féle Nők Lapja), a *Wood's Household Magazine* (Wood-féle Háztartási Magazin) széles olvasóközönségre számíthatott. Városonként és államonként lehetne hosszasan sorolni a megjelent divat-, és egyéb témájú, nőknek szánt lapokat. Míg Bostonban a *Woman's Home Journal* (A Női Otthon Lapja) (1878–1909), addig Minneapolisban a *Housekeeper* (Háziaszony) (1877–1913), San Franciscóban a *Ladies' Home Journal* (Hölgyek Otthona Lap) (1877–87), Chicagóban a *Chicago Magazine of Fashion, Music and Home Reading* (Chicagói Divat, Zene és Házi Olvasmányok Magazinja) (1870–76) bizonyult viszonylag hosszú életűnek. Természetszerűen voltak lapok, melyek a gyermek-, illetve nőneveléssel foglalkoztak, mások pedig a nők jogaival.

Az európai – s így a magyar – sajtóban is kimutatható az amerikai lapok a hatása, számos cikket és tudósítást vettek át a szerkesztők. Magyarországon főként az amerikai nők munkába állásával, jogi helyzetével kapcsolatos írások kaptak helyet a női magazinokban és hetilapokban, valamint érdekes, sokszor vitatható értékű hírek.

A századforduló európai színterén a női lapok és a női újságírók már jelentős szerepet tölthettek be a kulturális életben. Több meghatározó jelentőségű lap is kiemelhető, például az 1897 és 1903 között megjelent fran-

cia havilap, a La Fronde (A Front), mely a korabeli feminista kultúra igazi tükré, és amely a korszak párizsi nőinek egy új életstílust jelentett meg. Margueite Durand szerkesztőnő utat nyitott a hivatásos női újságírásnak, és kolléganője, a „Séverine” álneven ismert Caroline Rémy volt az első női újságíró, aki cikkírásból élt. Szintén nagy jelentőségre tett szert német földön az 1891-től Hamburgban megjelenő Arbeiterin (Munkásnő) című lap, amelyet Clara Zetkin személyesen támogatott, valamint a Gleichheit (Egyenlőség), melynek szerkesztésében és írásában a szocialista nőmozgalom olyan neves alakjai közreműködtek, mint Angelica Balabano, Adelheid Popp vagy Inés Armand.

*

A magyar sajtótörténetnek mindeddig viszonylag feltáratlan területe a női lapok története. Néhány korábbi kezdeményezéstől eltekintve hazánkban is a 19. század második felében és századunk elején figyelhető meg a nőkről és nőknek szóló különféle újságok és magazinok kiadásának fellendülése. Rendkívül sokféle divattal és szépirodalommal foglalkozó lap létezett ekkoriban, melyek gyakorta közöltek külföldi divatlapokból átvett modellrajzokat és szépirodalmi írásokat. Elsősorban előfizetés révén lehetett a lapokhoz hozzájutni, így leginkább a felső középréteg, illetve az arisztokrácia hölgytagjainak kezében fordultak meg. Ilyen lap volt például a Divat című, a fővárosban kiadott és szerkesztett lap, mely 1866-tól jelent meg, a Divat Újság 1894–1914 között, a Divatcsarnok, mely már az 1850-es években is működött, a Divattudósító, melyet Miskolcon szerkesztettek 1905-től, valamint a Divatkép, a Divat-Nefejejs, a Divat Értesítő, a Divat és Irodalom és számos más, hasonló magazin. Szintén a divat volt az egyik témája a Nővilág című lapnak, mely 1857-től jelent meg, és Vajda János szerkesztette. A lap hasábjain híres szerzők, tudósok tollából közöltek írásokat, mint például Vámbéri Ármin, Prévost-Paradol. A Nővilág című lap olyan hagyományokat indított el a nőknek szóló újságírás történetében, amelyek aztán később, a dualizmus évtizedeiben is tovább éltek más lapok szerkesztésénél. Egyrészt tudósított a külföldi divatújdonságokról, különös tekintettel a francia divatra, másrészt világhírű színésznők és énekesnők fellépéseit követte nyomon; harmadrészt pedig nagy hangsúlyt fektettek a lap újságírói idegen tájak, elmúlt történeti korok nőinek bemutatására. Az újság számos cikket külföldi lapokból „ollózott”, kissé átalakítva az eredeti sorokat, amely eljárás a későbbiekben is bevett szokás volt az újságírás gyakorlatában, sőt manapság is gyakorta találkozhatunk e módszerrel. Emellett a lapban megjelentek a lakberendezéssel, háztartással, kertműveléssel, utazással és főzéssel kapcsolatos hírek, és számos irodalmi mű („beszélyek”, tárcák, levelek). Az újság fő munkatársai közé tartozott Vajdán kívül két hölgy: Jósika Júlia és Heckenast-Bajza Lenke.

1870-től jelent meg egy másik folyóirat, az Új Regélő, melyet Beniczky Irma szerkesztett, a könyveiről is híres író. Noha Beniczky Irma könyveiben általában a divattal, háztartással, női hivatással kapcsolatos témákról írt, ez a lap – miként alcíme is mutatta – „Regény- és beszélytár” volt, „mindennemű kalandokat, mulattató történeteket s egyéb érdekes apróságokat tartalmazó egyveleggel”. Nem csupán ebben a lapban, de számos más, nőknek készült folyóiratban is rendszeresen közöltek „szerezmes regényeket” részletekben, novellákat és költeményeket. E műveknek a színvonala nagyon eltérő volt, többségük nem bizonyult maradandó alkotásnak.

Nők Lapja címmel két lap is indult az 1870-es években, az egyik 1871-ben, és ezt Egloffstein Amália szerkesztette; és egy másik, 1872-ben, Kráthy János szerkesztésében. Ez utóbbi nem volt hosszú életű. A 20. század elején pedig ilyen címmel – Spády Adél szerkesztésében – a Feministák Egyesülete adott ki lapot.

Színvonalas és nagyon gazdag témakínálatot nyújtó lap volt az 1880-as években a Magyar Háztartás. Felölelte mindazokat a kérdéseket, amelyek a háztartás vezetését megkönnyítették, és így a magyar háziasszonyokat érdekelhették. Ugyanakkor például színházművészeti rovat is volt benne; ezenkívül modern, századvégi témaként cikkek a tornászatról; irodalmi levelek, nőegyleti hírek és receptek, rejtvények és sok reklám. A varrógéptől a látszóig, a kávétól a függönyig terjedt a reklámozott áruk skálája.

Az 1880-as években bontakozott ki egy másik lapnak, a Nemzeti Nőnevelés című, nagyon színvonalas folyóiratnak a működése, amely a dualizmus korában talán a legkiválóbb magyarországi nőkről és nőknek szóló folyóirat volt. Amint címe is jelezte, kifejezetten a nők, leányok neveléséhez kívánt segítséget nyújtani, egyrészt nevelési, oktatási tárgyú cikkeivel, másrészt tudományos témájú tanulmányokkal. Havonta jelent meg, a budapesti Sugárúti Állami Tanítónő-képző Intézet tanárai szerkesztették. Olyan nagyságok írtak a lapba, akik meghatározó személyiségei voltak a magyarországi leánynevelésnek, mint például Zirzen Janka, Damjanich Jánosné, Veres Pálné, De Gerando Antonia, Péterfy Sándor és mások.

Több újságnak volt – különösen a századforduló után – nőknek szóló melléklete, ami feltétlenül azt jelzi, hogy a nők mint potenciális olvasóközönség ekkorra már nagyon jelentős táborot alkottak. A századelőn például ilyen mellékletként jelent meg a Nő mint házi orvos a „Tolnai Világlapjában”, vagy a Nők Világa a Kolozsváron kiadott „Unitárius Közlöny” mellett. Magyarországon tipikus jelenség volt a századforduló tá-

ján, hogy egyes országos vagy regionális egyesületek, nőszervezetek lapot adtak ki alkalmanként vagy rendszeresen. Ilyen volt például a Feminista Egyesület Értesítője, amely 1906-1907-ben jelent meg, Glücklich Vilma szerkesztette, 1907-től A Nő és a Társadalom címmel, továbbá a Magyarországi Nőegyletek Szövetségének lapja, a Székesfehérváron kiadott Egyesült Erővel 1909-14 között. A század végétől jelent meg Tutsek Anna színvonalasnak mondható, érdekes lapja, a Magyar Lányok, melyet gyakorta hirdettek a női magazinokban is.

A nőmozgalom erősödésének, a nők társadalmi, gazdasági, kulturális színtereken való előrenyomulásának eredményeként a századvégen már egyre több napi- és hetilap is közölt számos, nőkről és nőknek szóló hírt, cikket. A 20. század későbbi évtizedei pedig – építve az újságkiadás korábbi hagyományaira és tapasztalataira – több száz hosszabb-rövidebb életű női lap kialakulását segítették elő.

Felhasznált irodalom

- A History of American Magazines IV. 1885–1995. Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts, 1957.
- Anderson, Bonnie S.-Zinsser, Judith P.: A History of Their Own. Women in Europe from Prehistory to the Present. I-II. London–New York–Victoria, 1988.
- Aparicio, Pedro Gomez: Historia del periodismo español. Madrid, 1967.
- Evans, Richard J.: The Feminists. Women's Emancipation Movements in Europe, America and Australia 1840–1920. London, New York, 1977.
- Histoire mondiale de la femme. IV. Dir.: Pierre Grimal. Strasbourg, 1966.
- Historia de las mujeres en Occidente IV. – El Siglo XIX. Szerk.: George Duby–Michelle Perrot. Madrid, 1993.
- Livois, René de: Histoire de la presse française. II. De 1881 à nos jours. Lausanne, 1965.
- Morell, Inmaculada Jiménez: La prensa femenina en España. Desde sus orígenes a 1868. Madrid, 1992.
- Sullerot, Evelyne: A női munka története és szociológiája. Budapest, 1971.